

Шигаль Денис Анатолійович,
кандидат юридичних наук, доцент
кафедри історії держави і права України
та зарубіжних країн,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого, Україна, м. Харків
e-mail: shigal.da@gmail.com
ORCID 0000-0001-5087-4951

doi: 10.21564/2414–990x.137.101529
УДК 340.15:340.11

ВИБІР ТЕМИ ПОРІВНЯЛЬНОГО ІСТОРИКО–ПРАВОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ: ПИТАННЯ МЕТОДИКИ

Розглядаються методичні аспекти вибору теми порівняльного історико-правового дослідження. Окрім загальних вимог до формулювання теми майбутньої наукової роботи, пов'язаних з визначенням її актуальності, проблемності та наукової новизни, аналізуються її специфічні, зокрема, вимоги вибору країни (країн) походження історико-правових об'єктів; визначення об'єктів порівняльного історико-правового аналізу; обрання виду (видів) порівняння. Послідовний розгляд у статті ключових параметрів, що впливають на вибір теми компаративного дослідження, спрямований на покращення методичного забезпечення наукової діяльності у галузі історико-правової компаративістики.

Ключові слова: метод; тема порівняльного історико-правового дослідження; об'єкт історико-правового порівняння; вид порівняння.

Шигаль Д. А., кандидат юридических наук, доцент, доцент кафедри історії государства и права Украины и зарубежных стран, Национальный юридический университет имени Ярослава Мудрого, Украина, г. Харьков.

e-mail: shigal.da@gmail.com ; ORCID 0000-0001-5087-4951

Выбор темы сравнительного историко-правового исследования: вопросы методики

Рассматриваются методические аспекты выбора темы сравнительного историко-правового исследования. Помимо общих требований к формулировке темы будущей научной работы, связанных с определением ее актуальности, проблемности и научной новизны, анализируются и специфические, в частности, требования по выбору страны (стран) происхождения историко-правовых объектов; определению объектов сравнительного историко-правового анализа; выбору вида (видов) сравнения. Последовательное рассмотрение в статье ключевых параметров, влияющих на выбор темы компаративного исследования, направлено на улучшение методического обеспечения научной деятельности в отрасли историко-правовой компаративистики.

Ключевые слова: метод; тема сравнительного историко-правового исследования; объект историко-правового сравнения; вид сравнения.

Постановка проблеми. Теорія будь-якого наукового засобу пізнання отримує свою конкретизацію у відповідній методиці і техніці дослідження. Саме методика і техніка як складові елементи внутрішньої структури методу роблять останній повноцінним інструментом для досягнення мети наукового пошуку. Незважаючи на те, що метод має два рівноцінні виміри – теоретичний та інструментальний – до останнього часу в історико-правовій науці домінував лише перший, та і то переважно у вигляді загальнонаукових абстракцій. У результаті сучасні дослідження в галузі історії держави і права у багатьох випадках проводяться без попередньої методологічної підготовки, а сам дослідник найчастіше залишається на самоті з величезним і надзвичайно складним історико-правовим матеріалом. Концепція розгляду структури наукового методу крізь призму теорії, методики і техніки дозволяє як урівноважити рівні його прояву, так і зосередити врешті-решт увагу на інструментальному вимірі. Сучасному вченому потрібна не лише теорія, а й надійний та ефективний інструмент для вирішення поставлених завдань, причому ця теза стосується всіх галузей наукового знання. Що ж до компаративних історико-правових досліджень, то проблема їх відповідного інструментального забезпечення виникає вже на етапі формулювання теми роботи, оскільки традиційне встановлення актуальності, проблемності та наукової новизни тут прямо обумовлене специфікою порівняльного історико-правового аналізу.

Актуальність теми статті обумовлена відсутністю у сучасній методології історико-правової науки детально регламентованої методики і техніки застосування кожного з її засобів наукового пізнання. Ті знання про історико-правові методи, які є на сьогодні, вкрай уривчасті, неповні і спорадичні, тож не дають повноцінного уявлення про процедури та їх послідовність, яких повинен дотримуватись дослідник при використанні того чи іншого методу. А як свідчить практичний досвід, наявність технології та її застосування відповідно до інструкції значно спрощує роботу, зменшує кількість помилок і дозволяє сконцентруватися на кінцевій меті діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Загалом правова компаративістика та її методологія вже тривалий час перебуває у центрі уваги багатьох відомих правознавців, серед яких, зокрема, можна вказати Х. Бехруза, М. А. Дамірлі, О. В. Кресіна, Х. Кьотца, Л. А. Луць, О. В. Петришина, А. Х. Саїдова, А. О. Тіллі, Є. О. Скрипільова, І. М. Ситар, К. Цвайгерта, Г. В. Швекова та ін. Водночас її історико-правовий напрям, включаючи питання методики, досі залишається майже не вивченим, що й обумовлює продовження відповідної дослідницької роботи.

Мета статті полягає у встановленні тих обов'язкових методичних процедур та етапів, яких повинен дотримуватись дослідник при обранні і формулюванні теми порівняльного історико-правового дослідження для уникнення критичних помилок й визначення правильного напрямку своєї наукової діяльності.

Виклад основного матеріалу. Вибір теми будь-якого наукового дослідження обов'язково пов'язаний з визначенням її актуальності, проблемності та

наукової новизни. Саме з вибору теми, як правило, починається наукова робота, тож це є найважливішим та найвідповідальнішим етапом роботи вченого. Правильне визначення теми часто обумовлює успіх всієї науково-дослідницької діяльності [15, с. 44].

Характеристика актуальності теми передбачає процедуру її обґрунтування, що означає наведення підкріплених доказами вагомих наукових доводів на її користь, викладених у певній системі. Іншими словами, тему наукової роботи можна вважати обґрунтованою, якщо знайдені переконливі аргументи, які свідчать про те, що дослідження з обраної теми має бути проведено негайно, що тема є затребуваною і своєчасною. Н. Л. Коршунова вказує, що багаторічний досвід керівництва дисертаційними дослідженнями аспірантів та здобувачів свідчить, що оформлення актуальності дається авторам досить важко... Багато-слів'я, плутана логіка, повтори, невинувато великий перелік прізвищ мислителів та вчених, які залишили свій слід у вивченні найбільш близько пов'язаних з темою дисертації питань, розпливчатість уявлень про спонукальні імпульси до розробки теми, що заявляється, з боку соціуму – ось найбільш очевидний перелік недоліків, які примушують більш прискіпливо ставитися до обґрунтування актуальності теми наукової роботи [7, с. 8].

Тема наукового дослідження повинна характеризуватися й своєю проблемністю, тобто бути пов'язаною з розв'язанням певної проблеми. Під проблемою зазвичай розуміють складне наукове завдання, що охоплює певну область знань і має перспективне значення. Постановка проблем є складною і відповідальною задачею. Крім того, треба відрізнити псевдопроблеми від наукових проблем; перші завжди мають антинауковий характер.

Наукова новизна теми дослідження прямо пов'язана з вирішенням нової наукової задачі. Це означає, що тема у такій постановці ніколи не розроблялася і зараз не розробляється, тобто дублювання тем виключається.

При виборі теми порівняльного історико-правового дослідження, окрім вищевказаних загальних характеристик актуальності, проблемності і наукової новизни, слід враховувати і низку специфічних, які доцільно поділити на декілька блоків:

- 1) вибір країни (країн) походження історико-правових об'єктів;
- 2) вибір об'єктів порівняльного історико-правового аналізу;
- 3) обрання виду (видів) порівняння.

Вибір країни або країн походження історико-правових об'єктів є найпріоритетнішим питанням, яке потрібно вирішити на початку обрання теми майбутнього порівняльного історико-правового дослідження. Пов'язано це з необхідністю досконало знати мову порівнюваних об'єктів. Так, К. Цвайгерт і Х. Кьотц зауважують, говорячи про норми обмежень при визначенні предмета конкретного порівняльного дослідження, що часто нездоланною перешкодою тут є незнання мови [16, с. 64–65]. Справді, можна бути добре обізнаним в історії держави і права США, Англії, Франції, Німеччини тощо, але незнання мови цих країн унеможливорює обрання відповідних об'єктів для проведення

порівняльного аналізу. Звичайно, можна використовувати переклади тих або інших історико-правових джерел, але при цьому завжди слід пам'ятати про можливість помилки перекладача, завдяки якій аутентичний зміст того або іншого історико-правового інституту буде безнадійно викривлений. Це ж стосується і порівняльно-історичного аналізу вітчизняного права – в усіх випадках, коли справа торкається стародавніх джерел права, треба або досконально володіти мовою документів, або мати якісний професійний переклад їх текстів.

О. П. Пронштейн у своїй фундаментальній праці «Методика історичного дослідження» зауважує, що «давньоруський текст, навіть розчленований на слова, фрази та абзаци, не завжди може бути зрозумілий сучасному читачеві. Для цього необхідно знати особливості граматичних форм епохи, у яку був створений документ, що вивчається» [10, с. 83]. Недостатня увага до граматичних форм мови призводила до помилок навіть досвідчених дослідників. Прикладом цього може слугувати аналіз ст. 63 «Псковської судної грамоти», у якій записано: «А который изорник отречется у государя села или государь его отречет, – и государю взять у него все половину своего изорника, а [и] зорник половину».

П. І. Беляєв, а за ним і П. А. Аргунов вважали, що слово «село» належить до слова «государь» і стверджували, що у статті мається на увазі «государь села», тобто середньовічний сеньйор. Заперечуючи їм, М. М. Богословський звернув увагу на те, що доповнення у родовому відмінку «села» до слова «государь» абсолютно не властиве мові «Псковської судної грамоти». У даному контексті слово «село» означає ділянку і стосується дієслова «отречься», а зміст фрази полягає у праві ізорника (феодално залежного селянина) відмовитися від тієї ділянки («села»), на якій він сидів. При такому граматичному тлумаченні цієї статті характер відносин між господином та ізорником отримує зовсім інший смисл.

Важливою умовою безпомилкового опанування тексту історико-правового джерела є знання термінології того історичного періоду, коли воно було створене. Так, не знаючи лексики XI–XIII ст., неможливо зрозуміти, чим розрізняються між собою слова ст. 1 «Просторової Правди» – «братучадо» і «братню сынови». Якщо другий вислів означає син брата, то перший – діти двох рідних братів. У Судебнику 1497 р. свого пояснення потребують слова «пожилое» – плата за користування двором, «доклад» – перенесення справи на розгляд у вищу інстанцію. Для сучасного читача Судебника 1550 р. можуть бути незрозумілими слова «повоз» – підводна повинність, «боярское дело» – панщина. Не всякий читач Соборного уложення 1649 р. зможе зрозуміти слова «отцелуется» – принесе присягу, «безлетно» – безстроково та ін. У давньоруських документах XI–XVI ст. слово «год» означало час; «сосуд» – лодку, судно; «казнь» – покарання; «живот» – життя, майно, тварину; «неделя» – неділю, недільний день; «пакость» – розорення, грабїж; «избыток» – залишок; «сугубый» – подвоєний; «костки» – вид податі; «посельский» – управитель вотчини; «гридин» – воїн та ін. [10, с. 85–89]. Як бачимо, лінгвістичні параметри майбутнього порівняльного історико-правового дослідження мають досить серйозне значення.

До речі, порівняльні історико-правові дослідження у галузі вітчизняної історії держави і права сьогодні надзвичайно перспективні. Традиційний лінійний підхід до висвітлення тих або інших проблем історико-правової науки з його характерною описовістю призвів до суттєвого звуження переліку актуальних тем дисертаційних робіт. Крім того, продуктивність такого підходу викликає серйозні зауваження сучасних науковців. У таких умовах новий – порівняльний – вектор історико-правових досліджень здатен суттєво оздоровити науку історії держави і права та призвести у найближчій перспективі до якісної зміни парадигми її розвитку. Крім того, обрання історико-правових об'єктів порівняльного аналізу серед вітчизняних зразків значно мінімізує мовні обмеження для компаративіста.

Вибір об'єктів порівняльного історико-правового аналізу – наступний етап при визначенні теми майбутнього компаративного дослідження. В. Д. Ткаченко, говорячи про об'єкт будь-якої юридичної науки, зауважує, що ним є «держава і право, або державно-правова реальність» [9, с. 13]. На думку Ю. А. Тихомірова, «об'єкти порівняльного правознавства – не уможлядні задачі кабінетних учених, а реальні загальноправові явища і процеси, що вимагають аналізу, оцінки та прийняття адекватних державно-правових заходів й здійснення необхідних дій» [14, с. 41]. І. М. Ситар і О. Л. Чорнобай зазначають, що об'єктами порівняльного правознавства, а отже і порівняльно-правового аналізу, виступають будь-які зіставні (порівнювані) одні з одним державно-правові явища, а чітко визначений аспект встановлення об'єкта порівняльного правознавства дає досліднику можливість визначити межі своєї роботи та методологічно правильно виконати дослідження [12, с. 32]. Л. А. Луць переконана, що «визначальними для процесу порівняння є два принципи: 1) порівнюваності об'єктів; 2) відповідності рівнів та форм порівняння. Об'єкти порівняння мають належати до певної сфери дійсності, що їх об'єднує, тобто бути порівнюваними» [8, с. 493]. Зауважимо, що для порівняльного історико-правового методу такі визначення об'єктів є неповними, і це зрозуміло, оскільки дефініції запозичені з суміжної правової дисципліни – порівняльного правознавства.

Розглядаючи сутність історико-правового об'єкта порівняльного аналізу, слід зазначити, що просте додавання категорії «історичне» до вищенаведеного терміна «об'єкт порівняльного правознавства» не вирішує всіх методологічних питань, які виникають навколо цього відносно нового поняття у історико-правовій науці. М. А. Дамірлі зауважує, що специфіка історико-правового пізнання полягає у тому, що його можна вважати різновидом і правового, і історичного пізнання. При цьому це не означає, що історик права повинен займатися відтворенням двох паралельних рядів, оскільки об'єкт завжди один. Історико-правове пізнання – єдиний процес мислення, який поєднує у собі історичний і юридичний ракурси [4, с. 416–417]. Відповідно історико-правова наука – це наука, яка осягає свій об'єкт у широкому соціокультурному історичному контексті, а найважливішим елементом творчої діяльності історика права є увага не лише до окремих правових текстів або їх комплексів, до окремих історико-правових фактів, а також й до широкого соціокультурного історичного контексту, в межах

якого розрізнені свідчення історичного буття права об'єднуються й набувають свого смислу. Історик права повинен проникнути у духовний світ творця тексту, вступати у безпосередній контакт з досліджуваним суспільством, отримувати неотфільтровані фрагменти справжньої історико-правової реальності, які й роблять історію права наукою [4, с. 422].

Таким чином, підсумовуючи все вищесказане, об'єкти порівняльного історико-правового аналізу можна визначити як зіставні елементи державно-правової реальності, що розташовані в історичному минулому й вивчення яких потребує широкого соціокультурного контексту. При цьому обов'язково слід відзначити різницю між історико-правовими об'єктами та історико-правовими документами, які співвідносяться як ціле та частина. Історико-правові документи можуть виступати як самостійні об'єкти, так і бути складовою частиною більш широких об'єктів компаративного аналізу. Як приклад, можна навести ті конституційні документи, що потребують свого вивчення у рамках порівняльного дослідження англійської та французької буржуазних революцій.

Виходячи з наведеного визначення, можна виділити наступні види об'єктів історико-правового порівняння:

- 1) цивілізації;
- 2) держави та їх форми: правління, територіального устрою, державно-правового режиму.
- 3) механізми держави, державні органи та державні інститути;
- 4) кризові процеси державно-правової трансформації: двірцеві перевороти, реформи, революції;
- 5) форми права: правові звичаї, правові прецеденти, нормативно-правові акти тощо;
- 6) структурні елементи системи права: норми права, правові інститути, галузі та підгалузі права;
- 7) результати інкорпорації, кодифікації та консолідації як різновидів систематизації законодавства;
- 8) процес правотворчості та його окремі стадії;
- 9) юридична техніка як сукупність прийомів і правил структурування та вираження правових норм, а також побудови нормативно-правових актів;
- 10) правозастосовна діяльність держави як особлива форма реалізації права;
- 11) юридична практика;
- 12) правовідносини: конституційні, адміністративні, кримінальні, процесуальні, цивільні, трудові, сімейні та ін.
- 13) правосвідомість, правове виховання та правова культура тощо.

Як видно з наведеного переліку, більшість указаних об'єктів формально нічим не відрізняються від об'єктів порівняльного правознавства, що вимагає зробити акцент на їхній специфіці, яка, до речі, є досить значною. Так, можна виділити наступні особливості об'єктів історико-правової компаративістики.

По-перше, внаслідок своєї часової віддаленості від дослідника порівняльні історико-правові об'єкти, перебуваючи в історичному минулому, мають набагато

більшу вірогідність бути сфальсифікованими, ніж об'єкти порівняльно-правові. Якщо у сучасності досить важко, здебільшого майже неможливо підробити нормативно-правовий акт, то історичне минуле це обмеження знімає. Цікаво, що мотиви фальсифікації історико-правових документів можуть бути різними, починаючи від завдань зовнішньополітичної боротьби і закінчуючи намірами популяризувати ту або іншу історичну постать. Досить часто підробки здійснювалися у гонитві за сенсацією, з літературними цілями, з метою ідеологічної боротьби тощо. Сфальсифіковані документи використовувалися і як засоби активізації боротьби народних мас проти самодержавства та феодалізму. Наприклад, відомий фальшивий наказ Катерини II від 30 жовтня 1763 р. явного антидворянського змісту, у якому, зокрема, вказувалося про настання часу для викорінення серед представників дворянського стану хабарництва.

О. П. Пронштейн зазначає, що «фальшивими документами широко користувалися представники панівного класу для укріплення своїх внутрішньополітичних позицій». Наприклад, В. Н. Татіщев знайшов створену у Новгороді підробну статутну грамоту, у якій говорилося про вільності цієї боярської республіки. У період зміцнення самодержавства в Росії московські государі, князі і представники великого боярства для обґрунтування своїх прав і привілеїв фабрикували й первинні матеріали, включаючи розрядні книги з переліком вигаданих походів, статейні списки зі звітами про посольства, які насправді нікуди не відправлялися, грамоти на кормління, які ніколи не видавалися та ін. Тривалий час у науковому середовищі точилася дискусія про достовірність церковних статутів князів Володимира і Ярослава. Коли у XVI ст. загострилася боротьба між церквою та державною владою, при кафедрі митрополита був введений в обіг фальшивий ярлик хана Узбека митрополиту Петру, який проголошував невідповідність духовництва світським владам. Фальшивими були й грамоти Андрія Боголюбського 1159 р. про визнання незалежності Києво-Печерського монастиря від влади Київського митрополита та Льва Галицького про затвердження виключного права єпископського суду в монастирях св. Миколая та Крилоському [10, с. 236–241].

По-друге, умови та функціонування об'єктів порівняльного історико-правового аналізу є настільки неочевидними внаслідок їх належності до минулого, що у більшості випадків їх вивчення потребує проведення необхідної історичної реконструкції. Остання, до речі, здійснюється у вищезгаданому соціокультурному форматі. Об'єкти ж порівняльно-правові внаслідок свого зв'язку з сучасністю не потребують ні широкої реконструкції, ні залучення у такому великому обсязі додаткових методологічних підходів, тим більше з суміжних наукових галузей. Незважаючи на досить тісний взаємозв'язок порівняльно-правового та інших методологічних напрямків, масштаби їх взаємодії порівняно з історико-правовим порівняльним аналізом все ж таки будуть набагато меншими. Умови існування порівняльно-правових об'єктів досить часто є настільки явними і очевидними, що дозволяють під час проведення відповідної наукової роботи обмежитися виключно догматико-правовим підходом.

Свого часу відомий компаративіст М. М. Ковалевський з цього приводу зазначав, що на погляд необізнаної людини, «вивчення пам'яток стародавнього права здається справою досить простою, а вся задача вченого зводиться, щонайбільше, до тлумачення статей... Що десятий том, що Руська Правда – для них однаково» [5, с. 59]. На його думку, ніщо не може бути більш антинауковим, а також викликати більше здивування, а іноді й обурення істориків, як спроби юристів-практиків проводити дослідження історико-правових явищ виключно з позицій догматичного підходу. «Застосовувати до тлумачення уривчастих і таких, що не завжди правильно ними розуміються, текстів ту тонку казуїстику, котру сучасне цивільне право запозичило, в усякому разі, у найсуттєвіших рисах, у римських юристів, вживати до явищ слабо розвинутого ще цивільного побуту терміни римської юриспруденції й орудувати потім цими термінами, як існуючими фактами, – що може бути більш свавільним, ненауковим і небезпечним! – З такими прийомами не дивно знайти речові сервітути там, де насправді йдеться про общинні угіддя...» [5, с. 60–61].

По-третє, об'єкти порівняльно-правового аналізу у сучасному світі тяжіють до своєї якщо не уніфікації, то до максимального зближення. Чого не можна сказати про об'єкти історико-правового порівняння, які у переважній більшості є унікальними, специфічними та самотутніми. Іншими словами, державно-правовий ландшафт минулого є набагато більш різноманітним та унікальним, ніж сучасна глобалізована державно-правова реальність. Отож проведення компаративного дослідження з історико-правової тематики вимагає від дослідника доброго знання численних лінгвістичних, культурологічних, релігійних та психологічних параметрів порівнюваних історико-правових об'єктів. Звичайно, робота з останніми є більш важкою, тривалою та відповідальною у тому контексті, що будь-яка суттєва помилка у їх реконструкції здатна істотно спотворити результати дослідження і негативно вплинути на його об'єктивність.

Обрання виду або видів порівняння – завершальний етап у визначенні теми майбутнього компаративного дослідження, після чого можна приступати до її остаточного формулювання.

У науковій літературі з питань компаративістики залежно від обраного критерію виділяють декілька видів порівнянь. Не всі з них можуть бути реалізовані в рамках історико-правового порівняльного аналізу, а тому зазначимо лише ті, які мають безпосереднє для нього значення:

1) діахронічне та синхронічне. Діахронічне порівняння передбачає зіставлення історико-правових об'єктів, розташованих на різних часових етапах свого розвитку, наприклад, мирові суди на території України, створені за судовою реформою 1864 р., і мирові суди в українських губерніях після судової контрреформи 1889 р. При синхронічному порівнянні зіставляються історико-правові об'єкти в межах одного часового інтервалу, наприклад, судоустрій на територіях Лівобережної і Правобережної України після 1864 р. Іноді ще діахронічне порівняння називають хронологічним, а синхронічне – просторовим. Також цілком

можливо в рамках одного компаративного дослідження використовувати як діахронічне, так і синхронічне порівняння.

2) внутрішнє і зовнішнє. Порівняння історико-правових об'єктів усередині однієї держави є внутрішнім, порівняння об'єктів, належних до різних держав (навіть якщо одна з них є вітчизняною) є зовнішнім;

3) мікро-, мезо- та макро-. У даному разі мова йде про рівні порівняльного аналізу. Мікрорівень передбачає порівняння об'єктів відповідного масштабу, серед яких, зокрема, окремі правові норми, правові звичаї, правові інститути, елементи юридичної техніки, деякі державні органи та державні установи тощо. Мезопорівняння має місце при залученні історико-правових об'єктів, ширших за обсягом й більш складних за своєю структурою. Так, на цьому рівні вже розташовуються: механізми держави, галузі права та великі правові інститути, нормативно-правові акти, правовідносини, юридична практика та ін. І нарешті макрорівень передбачає порівняння наймасштабніших об'єктів, серед яких можна виокремити цивілізації, держави та їх форми, реформи та революції, правосвідомість та правову культуру. Звичайно, чітких критеріїв для віднесення тих або інших об'єктів до відповідного рівня немає, – наприклад, правовий інститут залежно від конкретного наповнення може бути предметом як мікро-, так і мезопорівняння, – тим не менш, бажано хоча б орієнтовно на початку компаративного дослідження визначити його масштаб;

4) нормативне і функціональне. При нормативному порівнянні відправним пунктом є схожі правові норми, інститути та законодавчі акти. Такий підхід іноді трактується як формально-юридичний, або догматичний аналіз. Недоліками цього виду порівняння є те, що зовні ідентичні юридичні терміни не завжди мають одне й те саме значення у різних правових системах, а також те, що ті ж самі правові норми та інститути можуть виконувати різні функції. Функціональне порівняння передбачає компаративний аналіз тих правових інститутів і норм, які вирішують схожу соціальну проблему, навіть якщо за формою свого зовнішнього виразу та способами врегулювання проблеми вони є діаметрально протилежними. У сучасних порівняльно-правових дослідженнях, як правило, застосовуються і нормативний, і функціональний підходи, утворюючи таким чином змішане, або нормативно-функціональне порівняння [Детальніше про це див.: 11, с. 48–53]. Зауважимо, що у компаративних історико-правових дослідженнях, враховуючи їх широкий соціокультурний контекст та не менш широке (і різноманітне) коло історико-правових об'єктів, визначення параметрів майбутньої роботи за цим критерієм не завжди є можливим;

5) монорелятивне та полірелятивне. Сутність монорелятивного порівняння полягає у співставленні двох об'єктів лише на одній підставі, що являє собою одну з багатьох загальних для цих об'єктів властивостей. Полірелятивне порівняння має місце при зіставленні об'єктів за кількома підставами. Якщо у результаті монорелятивного порівняння виражається інтенсивність властивості одного об'єкта стосовно інтенсивності властивості іншого об'єкта, то у результаті

полірелятивного порівняння встановлюється ступінь схожості порівнюваних об'єктів по всій сукупності властивостей [1, с. 91–107]. Очевидно, що у компаративних дослідженнях з історії держави і права, що характеризуються своєю складністю та багатоаспектністю, більш поширеним є саме полірелятивний вид порівняння. Тим не менш, слід визнати можливість проведення роботи, предметом якої є монорелятивний порівняльний аналіз.

Отже, з урахуванням вищевказаного можна говорити про дві стратегії вибору теми порівняльного історико-правового дослідження. Перша полягає у тому, що спочатку визначається вид і тип компаративного аналізу через вирішення зазначених вище питань, а вже потім підшукується і формулюється сама тема. Тобто вирішення завдання з обрання теми відбувається у напрямі від формалізації до змістовної конкретизації параметрів. Наприклад, дослідник обмежує свій науковий пошук: 1) Англією як країною походження правових документів; 2) законами як історико-правовими об'єктами; 3) діахронічним, внутрішнім, монорелятивним мезопорівнянням цих законів. І вже після того, як відбулося окреслення конкретних параметрів майбутньої компаративної роботи, у їх рамках остаточно конкретизується і формулюється тема дослідження.

Зміст другої стратегії – у визначенні спочатку кола власних інтересів дослідника, встановленні рівня його компетентності, а вже потім їх формалізації за вказаною схемою. У даному випадку завдання з обрання теми компаративного дослідження вирішується через змістовну конкретизацію і подальшу формалізацію параметрів. Наприклад, з'ясовується, що сфера інтересів вченого торкається розвитку феодальної держави і права на території Східної Європи. Після цього виявляється рівень обізнаності майбутнього дослідника у цій сфері, і з урахуванням рівня його знань відбувається формулювання теми через окреслення вказаних вище характеристик: 1) країнами, державний устрій яких порівнюватиметься, визначаються Польща і Угорщина; 2) як історико-правові об'єкти обираються механізми державної влади; 3) видами порівняння вказуються синхронічне, зовнішнє, макро- і полірелятивне.

Висновки. Таким чином, визначення теми порівняльного історико-правового дослідження передбачає дотримання як загальних, так і спеціальних вимог методичного характеру. Якщо аспекти актуальності, проблемності і наукової новизни є загальнометодичними, то вибір країни (країн) походження історико-правових об'єктів, визначення самих об'єктів і виду (видів) порівняння належать до спеціальнометодичних умов коректного та аутентичного (самого змісту) формулювання теми компаративної роботи з історико-правової тематики. На цьому етапі компаративіст повинен не лише забезпечити актуальність, проблемність і наукову новизну теми свого дослідження, а й визначити лінгвістичні параметри майбутнього порівняльного аналізу; переконатися у тому, що об'єкти історико-правового порівняння не є сфальсифікованими; провести початкову історичну реконструкцію та ретроспекцію; якомога детальніше визначити види і тип порівняльних процедур.

Список літератури:

1. Бартон В. И. Сравнение как средство познания. Минск: Изд-во БГУ, 1978. 127 с.
2. Быковский С. Н. Методика исторического исследования. Ленинград: ГАИМК, 1931. 204 с.
3. Грушин Б. А. Очерки логики исторического исследования. Москва: Высшая школа, 1961. 214 с.
4. Дамирли М. А. Специфика историко-правового познания и новый облик историко-правовой науки. *Актуальні проблеми політики*. Одеса. 2003. Вип. 16. С. 416–424.
5. Ковалевский М. М. Историко-сравнительный метод в юриспруденции и приёмы изучения истории права. Москва: Тип. О. Б. Миллера, 1880. 76 с.
6. Ковальченко И. Д. Методы исторического исследования. 2-е изд., доп. Москва: Наука, 2003. 486 с.
7. Коршунова Н. Л. Актуальность темы исследования и процедура ее обоснования. *Гуманитарный вектор*. Чита. 2013. № 1 (33). С. 7–12.
8. Луць Л. А. Теорія порівняльно-правового методу. Методи та засоби порівняльно-правового дослідження. *Держава і право. Юрид. і політ. науки*. Київ. 2006. Вип. 31. С. 489–496.
9. Пронштейн А. П. Методика исторического исследования. Ростов-на-Дону: Изд-во Рост. ун-та, 1971. 467 с.
10. Саидов А. Х. Сравнительное правоведение (основные правовые системы современности): учебник / под ред. В. А. Туманова. Москва: Юрист, 2000. 448 с.
11. Ситар І. М., Чорнобай О. Л. Методологічні основи порівняльного правознавства: навч.-метод. посіб. Львів: ЛьвДУВС, 2009. 72 с.
12. Сырых В. М. Метод правовой науки: (Основные элементы, структура). Москва: Юрид. лит., 1980. 176 с.
13. Тихомиров Ю. А. Курс сравнительного правоведения. Москва: Норма, 1996. 432 с.
14. Ткаченко В. Д., Погребняк С. П., Лук'янов Д. В. Порівняльне правознавство: підруч. [для студ. юрид. спец. вищ. навч. закл.] / за ред. В. Д. Ткаченка. Харків: Право, 2003. 274 с.
15. Улащик В. С. Выбор темы научных исследований. *Здравоохранение*. 2014. № 7. С. 43–49.
16. Цвайгерт К., Кетц Х. Введение в сравнительное правоведение в сфере частного права: в 2-х т. Москва: Междунар. отношения, 2000. Т. 1: Основы. 480 с.

References:

1. Barton, V.I. (1978). *Sravnenie kak sredstvo poznaniya*. Minsk: Izd-vo BGU [in Russian].
2. Bykovskij, S.N. (1931). *Metodika istoricheskogo issledovanija*. Leningrad: GAIMK [in Russian].
3. Grushin, B.A. (1961). *Oчерки логики istoricheskogo issledovanija*. Moscow: Vysshaja shkola [in Russian].
4. Damirli, M.A. (2003). *Specifika istoriko-pravovogo poznaniya i novyj oblik istoriko-pravovoj nauki. Aktual'ni problemy polityky*, issue 16, 416–424 [in Russian].
5. Kovalevskij, M.M. (1880). *Istoriko-sravnitel'nyj metod v jurisprudencii i prijomu izuchenija istorii prava*. Moscow: Tip. O. B. Millera [in Russian].
6. Koval'chenko, I.D. (2003). *Metody istoricheskogo issledovanija*. Moscow: Nauka [in Russian].
7. Korshunova, N.L. (2013). *Aktual'nost' temy issledovanija i procedura ee obosnovanija. Gumanitarnyj vektor – Humanitarian Vector*, 1 (33), 7–12 [in Russian].
8. Luc', L.A. (2006). *Teorija porivnjal'no-pravovogo metodu. Metody ta zasoby porivnjal'no-pravovogo doslidzhennja. Derzhava i pravo. Juryd. i polit. nauky*, issue 31, 489–496 [in Ukrainian].
9. Pronshtejn, A.P. (1971). *Metodika istoricheskogo issledovanija*. Rostov-na-Donu: Izd-vo Rost. un-ta [in Russian].
10. Saidov, A.H. (2000). *Sravnitel'noe pravovedenie (osnovnye pravovye sistemy sovremennosti)*. V.A. Tumanov (Ed). Moscow: Jurist [in Russian].
11. Sytar, I.M., Chornobay, O.L. (2009). *Metodolohichni osnovy porivnyal'noho pravoznavstva*. Lviv: LvDUVS [in Ukrainian].

12. Syryh, V.M. (1980). Metod pravovoj nauki: (Osnovnye jelementy, struktura). Moscow: Jurid. lit. [in Russian].
13. Tihomirov, Ju.A. (1996). Kurs sravnitel'nogo pravovedenija. Moscow: Norma [in Russian].
14. Tkachenko, V.D., Pogrebnjak, S.P., Luk'janov, D.V. (2003). Porivnjal'ne pravoznavstvo. V.D. Tkachenko (Ed). Kharkiv: Pravo [in Ukrainian].
15. Ulashhik, V.S. (2014). Vybor temy nauchnyh issledovanij. *Zdravoohranenie – Healthcare*, 7, 43–49 [in Russian].
16. Cvajgert, K., Ketc, H. (2000). Vvedenie v sravnitel'noe pravovedenie v sfere chastnogo prava. (Vols. 1–2); Vol. 1: Osnovy. Moscow: Mezhdunar. otnoshenija [in Russian].

Shygal D. A., PhD in Law, Assistant professor of the History of State and Law for Ukraine and foreign countries Department, Yaroslav Mudryi National Law University, Ukraine, Kharkiv.
e-mail: shigal.da@gmail.com ; ORCID 0000-0001-5087-4951

Choice of the subject of comparative historical and legal research: issues of methods

Methodical aspects of the choice of comparative historical and legal research subject are considered. Specific requirements, in particular ones for the choice of the country (countries) of origin of historical and legal objects; for the definition of the objects of comparative historical and legal analysis; for the choice of the type (types) of comparison besides the general requirements to the formulation of the subject of future scientific work related to the definition of its relevance, problematical character and a scientific novelty are analysed. Consecutive consideration of the key parameters influencing the choice of the topic of comparative research in the article is aimed at improving the methodical support of scientific activity in the field of historical and legal comparativistics.

Keywords: method; subject of comparative historical and legal research; object of historical and legal comparison; type of comparison.

Надійшла до редколегії 14.05.2017 р.